

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН: ЇХ ТИПИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

LEGAL REGULATION OF PUBLIC RELATIONS: THEIR TYPES AND EFFICIENCY

Прилипка В.М., к.пед.н.,
викладач кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Стаття присвячена розгляду теоретичного аспекту відносин в суспільстві між людьми, які склалися в процесі соціальної, економічної, політичної та культурної життєдіяльності, а саме суспільних відносин. Оскільки суспільні відносини є невід'ємними від суспільства, правове регулювання стало потребою задля справедливого впорядкування відносин між суб'єктами з урахуванням прав та інтересів інших членів суспільства. Саме тому тема правового регулювання суспільних відносин, їх типів та ефективності є актуальною у дослідженні, адже зачіпає основи відносин між людьми, які впорядковуються державою. У статті визначено ознаки суспільних відносин, які підпадають під правове регулювання. Визначено, що суспільні відносини можуть змінюватись під різними факторами, які можуть впливати, а саме культурними, політичними, економічними. Зазначено, що на підставі значущих змін у суспільстві, можуть утворюватися нові суспільні відносини. Незважаючи на те, що під впливом певних факторів межі правового регулювання можуть змінюватися, одним із кращих варіантів буде чітко визначений, оптимальний обсяг правового регулювання. Розглянуто типи правового регулювання як характеристику загальної спрямованості впливу права на суспільні відносини залежно від того, який із способів правового регулювання лежить в його основі – дозволу чи заборони. Виділено два типи правового регулювання суспільних відносин, такі як загальнодозвільний та загальнонозабороняючий. Зазначено, що ефективність є віддзеркаленням результативності державно-правового регулювання та своєрідним аналогом коефіцієнта корисної дії. Проте, як і в будь-якій системі, в правовому регулюванні також можуть бути свої недоліки, тому регулятивні властивості правового регулювання не слід ідеалізувати. Визначено недоліки, які можуть вплинути на ефективність правового регулювання, та запропоновано принципи підвищення ефективності.

Ключові слова: відносини, суспільні відносини, правове регулювання, державне регулювання, право, держава.

The article is devoted to the consideration of the theoretical aspect of relations in society between people that have developed in the process of social, economic, political and cultural life – social relations. Since public relations are inseparable from society, legal regulation has become a necessity for the fair regulation of relations between the parties, taking into accounts the rights and interests of other members of society. That is why the topic of legal regulation of social relations, their types and effectiveness is relevant in the study, because it touches on the foundations of relations between people, which are regulated by the state. The article identifies the features of public relations that fall under legal regulation. It was determined that social relations can change under various factors that can influence, namely cultural, political, and economic and others. They noted that on the basis of significant changes in society, new social relations can be formed, also based on the above factors. Although the boundaries of legal regulation may change under the influence of certain factors, one of the best options will be to clearly define the optimal scope of legal regulation. The types of legal regulation were considered as a characteristic of the general direction of the influence of law on public relations, depending on which of the methods of legal regulation underlies it – permission or prohibition. There are two types of legal regulation of public relations: permissive and prohibitive. They noted that efficiency is a reflection of the effectiveness of state and legal regulation, and a kind of analogue of the efficiency. However, as in any system, legal regulation may also have its shortcomings, so the regulatory properties of legal regulation should not be idealized. Identified shortcomings that could affect the effectiveness of legal regulation and proposed principles for improving efficiency.

Key words: relations, public relations, legal regulation, state regulation, law, state.

Постановка проблеми. Суспільні відносини оточують нас завжди та всюди. Можна сказати, що будь-яка взаємодія між людьми є суспільними відносинами, адже суспільні відносини являють собою різноманітні зв'язки, що виникають між групами людей, націями, а також всередині них у процесі їхньої економічної, соціальної, політичної, культурної взаємодії та діяльності. Суспільні відносини і надалі б залишалися неврегульованими та «усними», якби не правове регулювання. Виходячи з того, що врегульовані суспільні відносини є правовідносинами, можемо визначити, що правове регулювання вплинуло на суспільні відносини таким чином, щоб ми могли вчиняти суспільні дії за допомогою норм права.

Правове регулювання також вплинуло на те, що правовідносини, на відміну від інших відносин, мають охоронятися державною владою. Отже, виходячи із зазначеного, можемо сказати, що правове регулювання – це врегулювання, упорядкування суспільних відносин, яке здійснюється державою за допомогою сукупності правових засобів, юридичного закріплення, охорони й розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правове регулювання як правове явище почало привертати увагу дослідників у галузі теорії права з 30-х рр. XX ст. Прийнято вважати, що одними із перших теоретиків були М.А. Аржанов та П.В. Стучка, які виходили з розуміння сутності правового регулювання як організованого державного впливу на суспільні відносини через створення норм права; як змісту окремих галузей права [1, с. 126]. Однак найбільша активність у дослідженні проблем правового регулювання припадає на 60–70-ті рр. XX ст.

Незважаючи на роботи науковців минулого сторіччя, тема правового регулювання суспільних відносин залишається актуальною.

Отже, метою статті є розгляд теоретичного аспекту відносин у суспільстві між людьми, які склалися в процесі соціальної, економічної, політичної та культурної життєдіяльності, а саме суспільних відносин.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Ця тема буде актуальною для дослідників ще багато років, адже поки остаточно не визначено можливості застосування та межі правового регулювання, тема правового регулювання суспільних відносин повинна досліджуватись завжди. Така влєвненість в актуальності формується завдяки тому, що межі правового регулювання не можуть залишатися незмінними завжди.

Річ у тім, що межі правового регулювання – це кордони владно-вольового впливу суспільства й держави на суспільні відносини. Однак головним є те, що суспільні відносини також не можуть не змінюватись. Більш того, з впливом культурних, політичних, економічних та інших значущих змін у суспільстві утворюються нові суспільні відносини.

Наприклад, ще на початку минулого сторіччя не існувало навіть поняття «інтернет-відносини». Такі відносини поступово входили в наше життя, і тільки зараз з'явилося правове регулювання таких суспільних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для західних, європейських країн потреба правового регулювання суспільних відносин в Інтернеті виникла раніше, ніж у нашій країні. Причина такого «запізнення» полягає

в багатьох факторах, таких як пізніша поява Інтернету в нашій країні в поширеному вигляді, який доступний для багатьох, ніж у європейських країнах; загальний рівень довіри людей до суспільних відносин в Інтернеті; культурний та економічний рівні населення. Таке порівняння нашої країни та західних було зазначено задля розуміння впливу різних факторів на зміну та утворення суспільних відносин, а в подальшому і на їх правове регулювання.

Отже, така тема, як правове регулювання суспільних відносин, була актуальна раніше, не втратила актуальності нині та буде важливою для майбутніх дослідників надалі, адже межі правового регулювання можуть змінюватись під впливом різних соціальних, культурних та економічних факторів, як і суспільні відносини.

Слід зазначити, що, незважаючи на те, що під впливом певних факторів межі правового регулювання можуть змінюватись, одним із кращих варіантів буде чітко визначений, оптимальний обсяг правового регулювання [3, с. 20].

Нині мається на увазі, що правовому регулюванню підлягають такі суспільні відносини:

1) відносини, які поєднують приватні інтереси та загальносоціальні інтереси; такі відносини змінювалися впродовж історії цивілізації; наприклад, у римському праві міжособистісні відносини членів сім'ї не підлягали правовому регулюванню, нині здійснюється правове регулювання цих відносин, адже сьогодні право розглядає такі відносини як соціальну цінність та впливає на такі відносини задля того, щоб виключити нерівність прав у членів сім'ї, домашнє насильство;

2) відносини, які створюються на основі згоди людей з певними правилами та визнають їх обов'язковими для себе; наприклад, виникає правове регулювання договору оренди тому, що оренддар розуміє і визнає обов'язковість сплати оренди за відповідний час користування;

3) відносини, які можуть бути захищені і підкріплені державним примусом; мається на увазі, що ті відносини, які будуються на основі почуттів та емоцій, такі як дружба та любов, не підпадають під правове регулювання і не можуть обмежуватися чи підтримуватися державним примусом;

4) відносини, в яких поєдливий розумний компроміс інтересів їхніх учасників; наприклад, деякі, незважаючи на те, що сплачують податки в бюджет своєї держави, розуміють необхідність підтримки національної безпеки держави або слабо захищених верств населення.

Існує інша позиція щодо ознак суспільних відносин, які підлягають правовому регулюванню. Наприклад, В.С. Смородинський зазначає, що не всі суспільні відносини підлягають державно-правовому регулюванню, а тільки ті, що відповідають таким ознакам:

- мають соціальну значущість;
- зачіпають інтереси інших осіб або суспільства загалом;
- допускають можливість соціального конфлікту внаслідок цінності та обмеженості ресурсів (суспільних благ), щодо яких вони виникають;
- є сталими, часто повторюваними;
- припускають можливість зовнішнього, саме державно-правового контролю над ними; це коло не є постійним, може змінюватись зі зміною суспільних потреб [10, с. 201].

Сутність правового регулювання суспільних відносин буде більш зрозумілою, якщо розглянути типи, адже тип правового регулювання – це характеристика загальної спрямованості впливу права на суспільні відносини залежно від того, який із способів правового регулювання лежить в його основі – дозволу чи заборони. Виділяють такі два типи правового регулювання суспільних відносин:

- загальнодозвільний, який засновується на загальному дозволі; основою цього типу є принцип, який передбачає, що дозволено все, що прямо не заборонено законом; на основі цього типу виникають трудові, сімейні, житлові, цивільні та інші правовідносини, тобто мається на увазі, що особа має право укладати будь-які угоди, за винятком тих заборон, що передбачені в законі;

- загальнозабороняючий, або спеціально-дозвільний, який засновується на загальній забороні; такий тип вміщає принцип «заборонено все, що прямо не дозволено законом», тому дозволено тільки те, що прямо передбачено законом; на відповідному типі ґрунтуються правові статуси та функції посадових осіб, державних службовців тощо.

Слід розуміти, що якщо ми бачимо домінування одного з типів правового регулювання, то така «поведінка» формується під впливом різних факторів, зокрема рівня культури, характеру правової системи, історичних традицій. Однак одним із головних факторів є специфічність відносин, що регулюються правом. Так, наприклад, у більшості приватно-правових відносин перевага віддається загальнодозволеному регулюванню, яке встановлюється для фізичних та юридичних осіб. Щодо публічних відносин, то перевага віддається загальнозабороняючому, або спеціально-дозволеному.

Стосовно ефективності правового регулювання суспільних відносин, то вона визначається різними показниками. По-перше, найбільш логічним варіантом вирахування ефективності є співвідношення реальних результатів регулювання та його цілей [8, с. 48].

Крім того, ефективність можна проаналізувати за співвідношенням соціального результату та витрат, зусиль, спрямованих на досягнення.

Отже, слід розуміти, що ефективність є відзеркаленням результативності державно-правового регулювання, та своєрідним аналогом коефіцієнта корисної дії [4, с. 83]. Всі ми розуміємо, що правове регулювання є найкращим засобом соціального регулювання. Проте, як і в будь-якій системі, в правовому регулюванні також можуть бути свої недоліки, тому регулятивні властивості правового регулювання не слід ідеалізувати. Серед недоліків, які впливають на ефективність, слід назвати такі:

1) Правове регулювання може відставати від суспільних потреб, адже відносини в суспільстві складаються, розвиваються й змінюються на підставі різних факторів, які ми назвали вище. Між виникненням або зміною суспільних відносин та юридичною регламентацією проходить деякий час. Тут можна знову повернутися до прикладу інтернет-відносин, які почали врегульовуватись правом не так давно.

2) На заваді ефективності правового регулювання стоять складність та багаторівневість права як системи норм і принципів. Це породжує наявність колізій і прогалин, що ускладнює правове регулювання.

3) Одним із найважливіших чинників ефективності правового регулювання є інтелектуальний, моральний та освітній рівень посадових осіб органів державної влади.

4) Ефективність дуже залежить від правової культури, стану правосвідомості суспільства, його наявних економічних ресурсів.

Вплинути на підвищення ефективності може реальне додержання принципів правового регулювання. Серед них слід назвати такі:

- принцип доцільності, а саме обґрунтована необхідність регулювання певних суспільних відносин задля їх упорядкування;
- принцип адекватності; мається на увазі відповідність засобів регулювання ступеню жорсткості правового режиму;
- принцип збалансованості, тобто баланс інтересів суб'єктів;
- принцип передбачуваності або стабільності (послідовність регуляторної діяльності, що дає змогу суб'єктам здійснювати планування їхньої діяльності);
- принцип прозорості (врахування громадської думки, відкритість дій органів для фізичних та юридичних осіб).

Висновки. Отже, додержання всіх відповідних принципів правового регулювання суспільних відносин дасть ефективний результат, а саме справедливе впорядкування відносин між суб'єктами з урахуванням прав та інтересів інших членів суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев А.В. Механізм правового регулювання суспільних відносин: окремі аспекти щодо визначення поняття та особливостей. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 125–128.
2. Бондаренко О.М. Поняття та ознаки механізму правового регулювання вирішення податкового спору. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1 (22). С. 84–88.
3. Боняк В.О. Методологічний аналіз сучасних інтерпретацій поняття «конституційно-правове регулювання». *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Ч. 2. С. 19–23.
4. Гладкий С.О. Теорія держави і права : навчально-методичний посібник. Полтава : ПУЕТ, 2017. 371 с.
5. Гудзь І.Г., Шамрук М.Ю. Особливості адміністративного правового регулювання діяльності органів місцевого самоврядування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 198–200.
6. Дергунова О.І. Психологічні аспекти правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. № 28. С. 12–14.
7. Коросташова І.М. Механізм адміністративно-правового регулювання як правова категорія та багатоаспектне явище. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 1. С. 52–61.
8. Кулапов В.Л. Теория государства и права. Москва : Норма, 2019. 384 с.
9. Куракін О.М. Структура механізму правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право»*. 2017. № 35. С. 46–49.
10. Наливайко Л.Р. Теорія держави і права. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. 228 с.
11. Пайда Ю.Ю. Зарубіжний досвід правового регулювання реалізації прав людини та релігійної свободи. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 2. С. 34–39.
12. Романяк М.М. До питання про вдосконалення правового регулювання процедури захисту прав громадян у позасудовому порядку. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 1. С. 98–101.
13. Тамаря Я.В. Правове регулювання діяльності суб'єктів публічної адміністрації щодо державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Ч. 1. С. 173–176.
14. Тимчак В.В., Лошак О.С. Адміністративно-правове регулювання освітньої діяльності України з урахуванням європейських стандартів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 273–276.
15. Шутак І.М. Юридична техніка і технологія в галузях права: теорія і практика застосування. *Верховенство права*. 2017. № 2. С. 30–35.